

Aloha Buddha - etnisk buddhisme på Hawaii

Grebet om den lange stav er solidt og fast. Puderne er stablet til en meters højde, parat til at agere kulisse for den dramatiske pointe, zen-mesteren vil illustrere. Han svinger den bag over skulderen og med et kraftfuldt og erfarent slag forover rammer han pudebunken, så det giver genlyd i hele salen. "Sådan skal det gøres!", brøler han til den måbende håndfuld af mediterende lægbuddhister, for hvem seancen er fremprovokeret. Staven er den "opmuntringsstav", seniormunken bruger i de japanske zen-klostre til at indgyde koncentration hos de unge disciple under meditationen. Zen-mesteren fortæller om sin egen ungdom i klostret i hjemlandet Japan. Om de stive formaliteter og disciplinære koder og om respekt for og underkastelse til traditionen. Han understreger med hævet stemme og udtryksfuld gestik, at systemet fordrer disciplin, og giver for illustrationens skyld puderne endnu en gang tæsk med et slag lige der, hvor en andens skuldre kunne have taget imod.

Baggrunden for denne performance var en konkret situation, der for nyligt gav anledning til diskussion i det lokale zen-miljø i den lille landsby Paia på Hawaii-øen Maui. Maui Zendo er en gruppe af zen-buddhister, der mødes periodisk til meditation (*zazen*) på templet Rinzai Zen Mission, som zen-mesteren og præsten Yamaguchi bestyrer. Da gruppen har et mere afslappet forhold til institutionen og den japanske sans for formaliteter, accepterer man, at deltagerne sidder på en klapstol under meditationen. Da en ny person var inviteret med til meditation og på grund af ryglidelse måtte ligge ned, blev også dette accepteret. Yamaguchi har egentlig ikke noget med gruppen at gøre, da han besørger sin egen japanske menighed. Han blander sig ikke i deres praksis, men da han fik at vide, at en kvinde havde ligget ned til meditation i hans tempel, blev hans ellers udbredte tolerance stærkt udfordret. Han rystede på hovedet over de miserable tilstande blandt disse "hobby-buddhister". Min tilstedeværelse var det, der givetvist var anledningen til hans usædvanlige belæring i takt og tone, for undervejs i sin moralprædiken henviste han flere gange til mig som gæsten, der jo nok kendte til den sande zen-tradition. Den bløde og forstående zen-mester havde skruet bissen på, dog med hans karakteristiske smil til at understøtte de barske pointer. Hans performance blev senere fokus for snak hos Maui Zendo-gruppen. Præsten var respekteret, men også anset som traditionalist, med alt for megen fokus på formaliteter. En amerikaniseret form for zen lægger vægt på det spirituelle, ikke det rituelle, fortalte de. Den holdning er vist pointen med, at det traditionelle og barske slag med staven hos en kvindelig zen-mester i USA var blevet erstattet af et kærligt kram.

Migration, etnicitet og de to buddhismer

De to tilgange til korrekt meditation er illustrativ ikke bare for forskellen mellem præsten og den mediterende læggegruppe. Den er karakteristisk for forskellen generelt mellem det, man indenfor buddhisme forskningen har kaldt "de to buddhismer" i Vesten, nemlig den traditionelle immigrantbuddhisme fra Asien og den spirituelle konvertitbuddhisme. Selvom det kan være problematisk med en for skarp opdeling i disse typer og desuden ofte politisk ukorrekt at understrege deres relevans, synes det stadig ganske udbredt, at buddhismen i Vesten generelt er karakteriseret ved en todeling, der følger etnicitet, her forstået som bevidstheden om tilhørsforhold til en social gruppes fælles identitet baseret på race, sprog eller nationalitet.¹ Buddhismens vandring til Vesten specielt i de sidste årtier er af flere årsager interessant, ikke mindst i forhold til etnicitet samt nogle af de nøglebegreber, der kendetegner megen religion i den globale samtid; diversitet, pluralisme, hybridreligion, diaspora, transnationalisme og migration. Hawaii er med sin lange historie med japansk immigrantbuddhisme, euro-amerikansk meditationsbuddhisme, multikultur og multireligiøsitet et oplagt laboratorium til at undersøge disse vigtige krydsfelter. I naturlig forlængelse af tidligere forskningsprojekter blev Hawaii således stedet, jeg i forbindelse med det fælles forskningsprojekt *Buddhism and Modernity* valgte til feltstudier. Fokus for projektet var relationen mellem religion og etnicitet, primært blandt japansk-amerikanere og i sammenligneligt perspektiv i forhold til euro-amerikanske buddhister samt det lokale spirituelle miljø.

Et par korte besøg i 2009 og 2011 satte rammerne om det egentlige feltarbejde på tre måneder hen over sommeren i 2010. Paia på øen Maui blev valgt som hovedlokalitet, da den lille landsby, som i mange år var levende udtryk for et typisk japansk migrantmiljø, ikke har mindre end to zen-buddhistiske templer, en konvertit-zenbuddhistisk gruppe samt et relativt stort religiøst og spirituelt marked. Honolulu på hovedøen Oahu blev efterfølgende valgt som perspektiverende lokaltet. I alt 50 personer blev interviewet, alle med japansk-amerikansk etnicitet og/eller med relation til japansk-amerikansk buddhisme. Religionens praksisaspekt blev så vidt muligt undersøgt ved forskellige former for deltagende observation, ikke mindst ugentlige meditationer og sommerens *obon*-festivaler.²

¹ Se Numrich 2003 samt Prebish & Bauman 2002 med empiriske eksempler og diskussioner af buddhismens mangeartede manifestation i Vesten. Se Borup 2010 om de to buddhismer i Danmark.

² Se Borup 2012 for en længere beskrivelse af projektet, fokuseret omkring buddhisme, migration, etnicitet og "subjektiveringstesen".

Japanske buddhister på Hawaii; fra diaspora til assimilation

Der er i Paia ikke flere af de camps, som de første japanske immigranter allerede i slutningen af 1800-tallet slog sig ned i. Byen har også kun få af de gamle bygninger fra dengang, den med importeret arbejdskraft til den bugnende sukkerrørsindustri udviklede sig til at være et dynamisk samfund af japanere *abroad*. Op mod 40 % af beboere på Hawaii og majoriteten af de 10.000 beboere i Paia var i 1930'erne af japansk afstamning, og behovet for et kollektivt samfund med skole, hospital, butikker, biograf og buddhistiske templer gjorde Paia til en driftig handels- og kulturby. Buddhistpræster var med på de første skibe til at sørge for, at religionen fulgte med. Børn fra de første immigranter husker stadig, hvordan kultur og religion blev holdt i live med ritualer og kulturel symbolik på templerne som centrale rum til at bibeholde det japanske sprog og kultur. Især templet Mantokuji fra soto-skolen har siden etableringen i 1906 fungeret som en lille kulturel ø i det fremmede, et "lille Japan" i Vesten. Rinzaï Zen Mission derimod er fra rinzaï-skolen, og var fra dets etablering i 1935 primært bygget for immigranter fra de japanske Okinawa-øer. Skønt betragtet udefra som værende del af "samme slags folk", har denne bevidsthed om at tilhøre to distinkt forskellige etniske grupper (japansk og okinawansk) især for de første generationer haft markant betydning for identiteten for medlemmerne af templerne. Til gengæld har den institutionelle og teologiske forskel mellem traditionerne, endsiige forskellen mellem zen og andre former for buddhisme, ikke betydning for andet end et lille fåtal af templets brugere.

Da de første japanere kom til Hawaii, troede mange af dem, at de skulle hjem igen. En del af arbejderne i plantagerne fik dog snart familie og blev fastboende. De opgav ideen om at vende tilbage, og blev efterhånden japansk-amerikanere. Efter den første generation af udenlandsjapanere altså havde en udpræget diaspora-bevidsthed, blev idealerne for anden- og især tredjegerations-japanerne gradvist ændret til et generelt ideal om assimilation. Dette blev især betonet under og efter Anden Verdenskrig, da man havde behov for at vise, at man var gode amerikanere. Børnene lærte sig det amerikanske sprog og manerer, fik amerikanske venner og identitet, og snart blev Japan et fremmed land. Der er i det hele taget færre japanere i Paia og på Maui, da mange er flyttet til hovedøen eller fastlandet. Mange har skiftet deres etniske japanske identitet ud med en bredere, multietnisk hybrid-identitet eller orienterer sig som individer og amerikanere.³

³ Se Okumura 2008 om etnicitets-problematik på Hawaii og Williams and Moriya 2010 omkring førstegerations-japanernes buddhisme i USA.

Japansk-amerikansk etnisk religion

Den svindende etniske bevidsthed har naturligvis også haft konsekvens for religionen. Buddhisme (og shinto, som kun i mindre udstrækning var del af immigrantkulturen) blev for japansk-amerikanerne mindre væsentlig. Buddhismen på Hawaii undergik sekularisering på flere niveauer, eller med professor emeritus George Tanabes ord, "Japanese Buddhism in Hawai'i for the last thirty years has been suffering a slow but certain death" (Tanabe 2005, 78). Tallene fra de to zen-templers medlemslister gennem årene viser ikke samme dramatiske nedgang, som flere andre nabotempler på øen og generelt i Hawaii. Men de to præster og langt de fleste andre interviewede med relation til templerne fortalte om religionens svindende betydning på flere fronter. Der er betydelig nedgang i fremmøde til både søndagsgudstjenester, højtider og overgangsritualer, og flere kulturelle og religiøse aktiviteter har måttet aflyses på grund af manglende deltagelse. Meget få nye medlemmer er kommet til, og menighederne er aldrende. Gennem årene har mange buddhister giftet sig ind i kristendommen, der, trods Hawaii-idealet om tolerance og pluralisme, på mange måder er en mere eksklusivistisk religion. Man skal naturligvis være varsom med ikke at tilskrive fortiden det guldalderideal, som ofte forvrænger automatiske sekulariseringspostulater. Japanerne var sikkert ikke mere fromme dengang, og barndomsfortællinger fra de nu aldrende tempelbørn om egen manglende interesse i religionen giver et sandsynligvis repræsentativt billede fra dengang. Dette gælder også for nogle af den ellers inderste kerne af medlemmer i de to templer. En af dem forklarede, at buddhisme slet ikke interesserer ham, men at han troskyldigt betaler bidrag og passer sin mors gravsted.

Buddhismen er på den ene side blevet af-etnificeret i mødet med den amerikanske kultur. Sproget er amerikansk, titlerne på præster, menighed og skriften på gravstenene ligeså. Kirkeorgel og salmesang er ligesom prædiken på prædikestol foran menigheden på kirkebænkene del af liturgien, der ligesom organisationsformen, som det ofte sker med "fremmede" religioners tilpasning til euro-amerikanske kulturer, er blevet *protestantiseret*. Japanskheden er på mange måder filtreret fra, og det er oplagt at relatere denne proces til buddhismens parallelle krise. Buddhismen som migrantreligion havde sin væsentlige rolle og relevans for den første generation i diaspora. Efterhånden som (mono)etniciteten mistede relevans, gled også templets og religionens betydning i baggrunden. Japanerne blev individualiserede, sekulariserede og amerikaniserede. Tendensen kendes fra også Canada og Brasilien, hvor japansk-amerikansk buddhisme i mange år hos de yngre generationer har mistet kraft og værdi.

Men på den anden side kan man også sige, at den japanske etnicitet stadig er markant i tempel-buddhismen. Energiske præster, som i de to Paia-templer, gør deres til at holde engagementet i kog, og enkelte eksempler fra Honolulu kunne vise, at nytænkning på tværs af etnicitet og med integration af traditionsforpligtelse og moderne spiritualitet faktisk kan give den organiserede religion et boost. Enkelte lægmedlemmer med markant engagement i tempel-buddhismen giver inspiration til også andre, der ser religionen som både et eksistentielt og kulturelt projekt. For andre står buddhismen som garant for en stadig levende kulturreligiøsitet. Det ser man manifesteret ikke mindst ved *obon*, der er den årlige begivenhed om sommeren, hvor forfædre æres i stor stil. På de to templer kommer tusinder af besøgende for at ofre til disse, og for at danse *obon*-dansen til tonerne af *taiko*-trommer og traditionel japansk folkemusik. At Rinzaï Zen Mission-templet er et af dem, der på alle øerne tiltrækker flest skyldes måske nok, som præsten selv erkender, dets store parkeringsplads. Templerne og ritualerne bruges til at stadfæste også de yngre generationers symbolske, transnationale fællesskaber i en globaliseret verden, hvor individuel identitet samtidig kan være koblet på forestillingen om et fællesskab bundet sammen af fælles etniske og kulturelle tråde. Buddhismen som etnisk religion får ved lejligheder som disse en symbolsk opblomstring. Endda i en sådan grad, at flere japanske turister gav udtryk for, at *obon* på Hawaii er meget mere autentisk, end i Japan. (Gen)opfindelse af tradition er også i Paia og på Hawaii med til symbolsk at holde kulturreligiøsiteten symbolsk i live.

De japanske moderorganisationer til de buddhistiske grupper gør deres til at bibeholde den nationale og etniske relation, endda med så megen vægt, at kritikere (herunder mange buddhister selv) ser det som yderligere forhindring for, at egentlig integration og tilpasning til amerikanske forhold kan være mulig. Det gælder ikke mindst disses manglende forståelse for vestlig kønsligestilling og behovet for at åbne templerne op for ikke-japanere. Og det gælder deres insisteren på dels at fortsætte med at udsende japanske missionærer og dels at kræve religiøs uddannelse (inklusive klosterophold) i Japan for de i Hawaii-boende buddhistiske, ikke-japanskkyndige præste-aspiranter. Institutionel etnicisering af buddhismen som "top-down-strategi" og den etnisk afgrænsede kulturbuddhisme fra "bottom-up" bruger-niveau kan således, paradoksalt nok, være en anden grund til den japansk-buddhistiske krise. *For lidt* relation mellem religion og etnicitet fjerner relevansen for tempelbuddhismen som religiøst og kulturelt samlingssted for en immigreret menighed. *For meget* relation mellem religion og etnicitet virker afgrænsende, og potentialet for sand integration og tværetnisk pluralisme undermineres.

Konvertitbuddhisterne

Det er karakteristisk, at der ikke er meditation for menigheden på Rinzai Zen Mission, og at de meget få, der kommer til *zazen* på Mantokuji, er euro-amerikanere. De to zen-præster på templerne er således for deres menighed *præster* og ikke *zen-mestre*, selvom deres autoritet også hviler på denne status, jævnfør Yamaguchis demonstration af samme overfor Maui Zendo. Buddhistisk meditation er i Paia og generelt på Hawaii næsten udelukkende for et andet *segment* på markedet. Som sådan afspejler også Hawai'i den generelle amerikanske opdeling mellem de japansk-amerikanske og de euro-amerikanske zen-buddhister, hvor næsten alle af de sidstnævnte står for deltagerkvotienten i meditationsmøder (*zazenkai*).

I slutningen af 1960'erne kom amerikanske hippier til Hawaii. De fandt deres paradys på tropeøerne med fri hash og alternativ livsstil. En del af de unge var også spirituelt interesserede, og zen-buddhismen var en populær form for spirituel vej, der tiltrak en del. Ikke mindst da amerikaneren Robert Aitken slog sig ned på Maui og senere etablerede et zen-center, var fokus for en anden type japansk inspireret buddhisme etableret. Aitken havde selv praktiseret zen i Japan, og havde siden de tidligere 1970'ere været en vigtig inspirationskilde for mange euro-amerikanere med interesse for meditation, spiritualitet og buddhisme. Maui Zendo-gruppen mødes stadig periodisk til meditation, ind i mellem også med weekend-lange zen-retræter. Denne type "konvertit-buddhisme" forsøger på mange måder i sin selvforståelse at gå bag om og at transcendere de kulturelle og etniske elementer af buddhismen, som de i stedet ser som en universel religion. Når præsten i rinzai-templet således agiterer for opretholdelse af traditionens koder, ses det som netop et udtryk for en kulturbestemt, men ikke længere *relevant* form for buddhisme, der i stedet bør være tilpasset en moderne, vestlig kontekst. Maui Zendo er blevet mainstream i den forstand, at den tidligere ungdomsgenerations "modkultur" fylder langt mindre i dag. Gruppen består af ressourcestærke, spirituelt interesserede euro-amerikanere, og er som sådan typisk for vestlig, konvertit-zenbuddhisme. Frem for at være etnicitets-transcenderende, er denne i realiteten ligeså etnisk fokuseret, som den japansk-amerikanske immigrantbuddhisme. Ligesom sidstnævnte, har den organiserede konvertit-zenbuddhisme ikke oplevet fremgang de sidste år. Faktisk er der en generel tendens til, at 1990'ernes buddhisme-boom (i USA med en vækst på 170 % på bare ti år) hos hvide konvertitter har fortaget sig i USA (Kosmin & Keysor 2009,7).

Buddhismen på det spirituelle marked

Til gengæld kan man også i lille Paia se konturerne af en tendens, der også kendes fra andre steder: det spirituelle marked bugner med tilbud til et forbrugerlystent publikum, der nok befinder sig i et sekulært rum, men som ikke går af vejen for individuelt at dyrke spiritualitet. Sociologerne Heelas og Woodhead kalder den tendens, de ser generelt gældende i den moderne, vestlige verden for en "spirituel revolution" (Heelas & Woodhead 2005). Buddhistisk filosofi, psykologi og praksis er integreret i megen new age, ikke mindst på det terapeutiske marked. I landsbyen Paia er buddhistisk meditation og lære sammen med især yoga integreret i flere af de udbud, der af individer eller grupper tilbydes på det fremvoksende marked. I modsætning til både Rinzaï Zen Mission og Maui Zendo er disse dog ikke relateret til institutionaliseret "sangha-buddhisme", men er typisk individorienteret selvudviklingspraksis. Et illustrativt eksempel på dette er en meditationslærer, der tilbyder "sekulær, eksistentiel mindfulness-relateret meditation", og som opfordrer brugere til kun at komme én gang for at lære teknikker til privat praksis. Typisk er målgruppen også her dog en anden. Konvertit-buddhisterne deltager ikke i det holistiske miljø, og for japansk-amerikanerne er det en fremmed verden – "det er ikke noget for os", som én formulerede det. Præsten i Mantokuji undrer sig over, hvorfor man deltager i buddhistisk meditation i sådanne miljøer og ikke i templerne, og ræsonnerer sig frem til, at det kan skyldes hans manglende performative, spirituelle storytelling ("de taler om følelser og vrede. Det kan jeg ikke"). Til gengæld er også her tendensen meget klar; det principielt trans-etniske, spirituelle marked er næsten udelukkende brugt af euro-amerikanere. Det måtte også en lokal afro-amerikansk lama, der ellers har slået sig op på at overskride etnicitet og race i sit virke på det spirituelle marked, sande: stort set alle deltagere i hans kurser og praksis er euro-amerikanere.

Etnisk buddhisme - fra tempel-religiøsitet til individ-spiritualitet

Etnicitet har tidligere været anskuet som en identitetsmarkør, der i assimilationsprocesser naturligt ville svinde hen. Japansk-amerikanernes historie på Hawaii har på sin vis understøttet en sådan teori. Selv efter så mange års erfaring med multikultur, -eticitet og -religiøsitet synes der altså at være en udpræget tendens til, at etnicitet stadig spiller en rolle på Hawaii. Religion og etnicitet var for de første immigranter i diaspora udpræget som positiv faktor i assimilationsfasen, før amerikanskheden, individualiseringen og sekulariseringen satte disses relevans i parentes. Dette mønster kendes fra andre migrationskontekster, hvor oprindelseslandets religion og etnicitet har konkrete betydnings- og funktionsområder, der efterhånden tilpasses de nye værtskulturers rammer.

Når etnisk identitet mister relevans, får dette også konsekvens for religionens status. Tempelbuddhismen har fortsat symbolsk værdi, men gennem årene har den mistet sin relevans for efterkommerne, der ikke længere føler samme religiøse og etniske tilhørsforhold til japansk buddhisme. Alligevel er templerne, menighedernes sammensætning, de institutionelle relationer samt de religiøse praksisformer stadig markant præget af japansk etnicitet. Som flere af de japansk-amerikanske buddhister selv påpegede, kan netop en sådan etnisk afgrænsning blandet med vigende religiøs og etnisk identitet i sig selv være grunden til den japanske buddhismes krise. En sådan erkendelse kunne lede frem til, at etnicitet ville blive overskredet i en mere pluralistisk buddhisme. Todelingen mellem euro-amerikanere og japansk-amerikanere er dog stadig udpræget, selv efter så mange års potentiel etnisk og religiøs interaktion, også selv om etnicitet ikke eksplicit tillægges værdi hos nogle af disse grupper. Diversitet, og ikke pluralisme, er typisk for multireligiøsitet. Tempelbuddhismens svindende relevans er i mindre grad også gældende for konvertiternes buddhisme, mens buddhistiske elementer transformeret til et nyt, spirituelt marked de sidste år haft betydelig udbredelse. Den i vesten generelle spiritualisering af buddhismen kunne indikere en tendens til overskridelse af etnisk og kulturel afgrænsning, men også den løsere, individorienterede new age-buddhisme understøtter etnicitetens betydning. Såvel sekularisering i den japansk-amerikanske immigrant-buddhisme som spiritualisering hos konvertitter og individer i det spirituelle miljø peger altså på, at etnicitet er en markant variabel, der adskiller forskellige typer buddhisme, også i en global og moderne verden.

Litteratur

Borup, Jørn

2010 "Dansk(e) buddhisme(r) – repræsentation og typologisering", *Chaos. Skandinavisk tidsskrift for religionshistoriske studier*, 105-121.

2012 "Migrant-buddhister – etnicitet, spiritualitet og sekularisering" i *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* (under udgivelse).

Heelas, Paul & Linda Woodhead

2005 *The Spiritual Revolution. Why Religion is giving Way to Spirituality*, Blackwell Publishing, Oxford.

Kosmin, Barry A. & Ariela Keysar

2009 *American Religion Identification Survey (ARIS 2008)*. Trinity College.

Numrich, Paul

Jørn Borup: "Aloha Buddha: etnisk buddhisme på Hawaii". *Religion*, 2012, nr. 1.

2003 "Two Buddhisms Further Considered", *Contemporary Buddhism* 4 (1), 55-78.

Okamura, Jonathan Y.

2008 *Ethnicity and Inequality in Hawaii*, Temple University Press, Philadelphia, PA.

Prebish, Charles S. & Martin Bauman (eds.)

2002 *Westward Dharma*, University of California Press, Berkeley, CA.

Tanabe, George

2005 "Grafting Identity: The Hawaiian Branches of the Bodhi Tree" i Linda Learman (ed.),

Buddhist Missionaries in the Era of Globalization, Uni. of Hawaii Press: 77-100.

Williams, Duncan Ryūken and Tomoe Moriya (eds.)

2010 *Issei Buddhism in the Americas*, University of Illinois Press Urbana.